

Forord

Eller ['fø;øɔʔ] – for nærværende nummer af NyS er et temanummer om dansk udtale. For nylig skrev den engelske professor i fonetik John C. Wells på sin blog at det forekom ham "...that of all the languages of Europe the one with the most difficult phonetics (for the outsider) is Danish." Ja, for insideren er dansk ikke svært, men for udlændinge byder dansk på en række vanskelige udtaleforhold som ikke kendes fra så mange andre sprog. Fx det meget store antal vokaler. Det er ikke helt indlysende for udlændige at *mile*, *mele*, *mæle* og *male* lyder og betyder noget forskelligt. Tilstedeværelsen og omfanget af rundede fortungevokaler, som i *hylde*, *kølle*, *grynte* og *grønne*, er også påfaldende. Det "bløde d", som i *båd*, *sled* og *skade*, gør heller ikke dansk mere mundret, og når man dertil lægger det danske stød, så synes konklusionen klar: Dansk er et særligt og bemærkelsesværdigt sprog – et eksotisk sprog.

På trods af – eller måske på grund af – det danske sprogs eksotiske karakter har mange forskere i de senere år kastet sig over dansk udtale. Blandt disse, mange nye og/eller yngre sprogforskere der udforsker udtale på nye måder. Det afspejler dette temanummer af NyS, hvor flere af artiklerne præsenterer resultater fra dugfriske specialer og ph.d.-afhandlinger. Den slags arbejder er sjældent bredt tilgængelige, og det retter vi op på ved at tilbyde et forum hvor frugterne af arbejdet kan nå ud til en bredere kreds. Artikler i et tidsskrift kan i sagens natur ikke dække alle de aspekter der indgår i et speciale eller en afhandling, men forhåbentlig kan læsere der bliver sultne efter mere viden, nu bedre orientere sig i de nye undersøgelser og selv finde frem til mere om de emner der behandles her.

Som dette nummer af NyS vil vise, kan udtale studeres på mange måder og med forskellige formål. Artiklerne dækker alt fra segmenter over stavelser til prosodi. Disse genstandsområder er ikke nye, men blandt forfatterne fornemmer man et fælles grundsyn som nok kan siges at være en nyhed, nemlig en accept af at variation i udtale ikke skal overses. I dette temanummer vil læseren møde mange forskellige perspektiver på denne variation, og forhåbentlig vil det give større forståelse

af den variation læseren kan høre omkring sig i det daglige, og måske hjælpe til at folde ørerne ud. Og nu hvor vi er ved variation: Segmenters udtale kan transskriberes ved brug af forskellige lydskriftalfabeter og med forskellig detaljeringsgrad. Vi har ladet forfatterne bruge deres foretrukne systemer og bringer en oversigt over tre udbredte systemer bagerst i tidsskriftet.

Holger Juul knytter i sin undersøgelse an til forholdet mellem skrift og lyd og undersøger syv principper for forbindelsen mellem bogstaver og enkeltlyde. Han finder at princippet om én lyd til ét bogstav stadig er bærende i dansk ortografi, men at der også er mange komplekse korrespondenser, dvs. tilfælde hvor en enkelt lyd skrives med mere end et bogstav og (sjældnere) at flere lyde skrives med et enkelt bogstav. Disse forhold udgør en væsentlig udfordring for den der skal lære at læse og skrive dansk.

Marie Maegaard undersøger variation i segmenter hos en bestemt gruppe af talere, nemlig københavnske teenagere. Ved at relatere sine analyser af udtaleforskelle til de observationer hun har gjort under et etnografisk feltarbejde på de unges skole, er hun i stand til at vise hvordan udtalevariation bruges lokalt i de unges fællesskab. Således giver hun et mere detaljeret indblik i udtalevariationens sociale betydninger end den der traditionelt gives i variationssociolingvistiske undersøgelser.

Ruben Schachtenhaufen ser ligeledes på segmentel variation, nemlig den udbredte proces schwa-assimilation. Gennem studier af optagelserne i DanPASS-korpusset finder han frem til regler for hvornår schwa assimileres, vel at mærke regler der er væsentligt anderledes end tidligere beskrivelsers regler, og som understøtter nødvendigheden af at inddrage viden om andre niveauer end det segmentelle i beskrivelsen af schwa-assimilation.

Michael Ejstrups artikel behandler også segmentel variation og præsenterer akustiske undersøgelser af udtalen af vokaler seks forskellige steder i Danmark. Analyserne viser at der er stor forskel i udtalen af

vokaler forskellige steder i landet, og at disse forskelle nogle steder minder om tidligere beskrivelser af dialekterne det pågældende sted, men at der også er kommet nye træk til i forhold til hvad tidligere undersøgelser har vist.

Nicolai Pharaos har ligesom Marie Maegaard taget udgangspunkt i københavnsk, men ser på bortfald af et enkelt segment og undersøger denne proces over tid. Han inddrager brugen af de ord hvor segmentet kan falde bort, og finder at der for såvel grupper som enkelte talere er en sammenhæng mellem hvor ofte ord bruges og i hvor høj grad de påvirkes af den igangværende lydforandring.

John Tøndering har også benyttet DanPASS-korpusset i sin undersøgelse, men han fokuserer på intonation. I sin artikel beskriver han nogle fænomener der kendetegner prosodiske fraser i spontan tale, og han finder blandt andet evidens for final forlængelse i københavnsk, et fænomen der ikke kendes fra undersøgelser af oplæst tale. En anden forskel finder Tøndering i graden af sammenfald mellem syntaktiske og prosodiske frasegrænser – nok er det ikke alle syntaktiske grænser der signaleres prosodisk, men tendensen til sammenfald er stærk, og også det bryder med den beskrivelse/model der kendes fra undersøgelser af oplæst tale.

John Tøndering har også bidraget med en introduktion til Praat. Praat er et computerprogram der bruges til analyse af talt sprog. I artiklen bliver man introduceret til de mest basale funktioner i Praat. Man bliver ganske vist ikke automatisk fonetiker fordi man mestrer Praat, men med introduktionen har den interesserede læser et udgangspunkt hvis fristelsen skulle blive så stor at han eller hun bare må lære at håndtere dette multifunktionsværktøj.

På redaktionen er vi begejstrede for den variation der ses i udforskningen af udtalevariation. Vi ønsker god læselyst!